

het-gâh-ı dîn / Bûlbûl-i şeydâ gül-i ruhsâ-
rına Rûhulemîn" beytinde Resûl-i Ekrem'i
öven bûlbûlün bu özelliğinin Rûhulemîn'den
kaynaklandığını ifade eder. Nev'î de
bir na'tında Hz. Peygamber'i metheder-
ken onun sözlerini ilâhî vahye, dudakları-
nı ise Rûhulemîn'e benzetmiştir: "Sühanı
olmuş idi vahy-i Hudâ / Lebi Rûhulemîn idi
gûyâ."

Rûhulkudûs'un güzelliği dillere destan-
dır. Şeyhî'nin, "Melek misin yâ perîsin yâ
Rûh-ı Kuds aceb / Bu hüsn ile bu melâhat
beşerde buluna mı?" beyti, meleklerin en
güzeli olduğu kadar Hz. Peygamber'e za-
man zaman çok güzel bir insan sûretinde
görünen Cebrâil'in sevgilinin güzelliğinde
de en üstün dereceyi ifade etmesinden
mülhemdir. Yine onun, "Ol sanem Rûhul-
kudûs'tur yâ Mesîh / Kim bağışlar her öpüp
kuçana can" beytinde Meryem'e ruh nef-
hetmesiyle Hz. İsa'nın ölümleri diriltme mû-
cizesi anılarak sevgilisine can bağışlayan
cânanın nefesi yerine kullanılmıştır.

Rûhulkudûs mevlid, siyer ve mi'râciyye
gibi eserlerde ve na'tlarda, *Muhamme-
diyye* gibi didaktik mesnevilerde, Hz. İb-
râhim'i konu alan *Halîlnâme*'lerde, *Ma'-
rifetnâme* gibi kitaplarda geniş yer bul-
muştur. Ayrıca teşbih, telmih, istiâre vb.
sanatlara konu edilerek beyit ve mısralar-
da yer alır. Bu tür şiirlerde ruh ve kuds /
kudûs kelimelerinden kaynaklanan zengin
tedâiler görülür. Bursalı Ahmed Paşa'nın,
"Halin üzre zülfünü depretse âhım der gö-
ren / Oldu hüsnüne meges-rân şehper-i
Rûhulemîn" beytinde Rûhulemîn'in kanat-
ları âh-nefes-rüzgâr-hal-zülûf irtibatıyla
zengin çağrışımların bir örneği olarak zik-
redilmiştir. Yahyâ Bey'in Şeyhülislam Ke-
malpaşazâde için söylediği, "Dehâni Rûh-ı
Kudûs'tur hatı ana per ü bâl / Zebânı lutf
ile peygamber oldu devrâna" beytiyle yi-
ne onun hakkında kaleme aldığı bir met-
hiyesinde yer alan, "Rûh-ı Kuds oldu de-
hâni vü dili peygamber / Hatı ashâb-du-
rur gül yanağı hayr'ül-âl" beytinde de bu
zengin çağrışımların değişik açılardan ak-
settirildiği görülür.

İslâm tasavvufunda Rûhulkudûs âlem-i
melekûtun iki kısmından birinde belirle-
yici rol oynar. Buna göre Kerrûbiyyûn diye
anılan birinci kısmın başında rûh-ı a'zam
(Hz. Peygamber), sonunda rûh-ı kudî (Ce-
brâil) bulunur. Rûh-ı kudî "rahmanî nefes"
mânasıyla gönüllere ilâhî bilgileri aktara-
rak onları ihya eden Cebrâil için kullanılır.
Rûh-ı ilkâ tabiri de bu mânada tasavvufî
bir terimdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ Bey, *Dîvan* (haz. Mehmed Çavuşoğlu),
İstanbul 1977, s. 79, 86, 147, 155; Ali Nihat Tarlan,
Şeyhî Divanını Tetkik, İstanbul 1964, s. 157, 160,
225; Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünya-
sı*, Ankara 1973, s. 18-19; Süleyman Uludağ, *Ta-
savvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1995, s. 439-
440; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri
Sözlüğü*, İstanbul 1999, s. 332; Pakalın, III, 56.

MUSTAFA UZUN

RUKBÂ (الرُقْبَى)

Diğer tarafın ölümü halinde
malın kendisine dönmesi şartıyla
yapılan bağış anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "beklemek, gözetlemek" an-
lamındaki **rukâb** kökünden türeyen **rukûbâ**
kelimesi, fıkıh terimi olarak bir kimsenin,
bağışta bulunulan tarafın (mevhûb leh)
daha önce ölmesi halinde bağış konusu
malın kendisine dönmesi şartıyla hibede
bulunmasını ifade eder (Mâlikîler'in rukbâ
tanımı için aş.bk.). Rukbâ Câhiliye devrin-
de bilinen bir muamele olup Araplar bu-
nu, "Şu evimi ben senden önce ölürsem
senin ve vârislerinin olması, sen benden
önce ölürsen tekrar bana dönmesi şar-
tıyla bağışladım" veya kısaca, "Şu evimi
sana rukbâ (habîse) kıldım" gibi ifadeler
kullanarak yapıyorlardı. Kaynaklarda âde-
ta taraflardan her biri diğerinin ölümünü
beklediği için bu işleme rukbâ denildiği
belirtilir. Konuyla ilgili açıklamalar ve baş-
ka kayıtlar taşıyan rukbâ uygulamaları dik-
kate alındığında bağışlayanın diğer tarafın
ölümünü beklemesinin bağış konusu ma-
lın mülkiyetinin âkabetiyle ilgisinin devam
etmesi anlamında olduğu anlaşılır (me-
selâ bk. Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, II,
77; İbn Sîde, VI, 393). Câhiliye döneminde
uygulanan ve kaynaklarda genellikle ruk-
bâ ile birlikte ele alınan bir muamele şekli
de **umrâdır**. Sözlükte "ömür, hayat" an-
lamındaki **umrâ** kökünden türeyen umrâ fıkı-
hta, "bağışlayanın ya da lehine bağışta
bulunulan kişinin hayatta olması kaydıyla
yapılan bağış" mânasına gelir. Araplar, "Şu
evimi ömrüm / ömrün boyunca sana ver-
dim; evim yaşadığım / yaşadığın sürece
senin olsun" gibi sözlerle veya kısaca, "Şu
evimi sana umrâ kıldım" diyerek şartlı ba-
ğışta bulunurlardı. Bu tür hibede bağış-
layan hibeyi kendisinin veya bağışta bu-
lunanın hayatta bulunacağı süre ile sınır-
landırmayı amaçlamakta ve mevhûb lehine
ölmesi durumunda o malın kendisine veya
vârislerine dönmesini istemektedir.

Kur'an-ı Kerim'de geçmeyen rukbâ ve
umrâ kelimeleri hadislerde terim anlamıy-

la ve çok defa birlikte kullanılarak yer al-
maktadır (*Miftâhu künûzi's-sünne*, "ruk-
bâ" ve "umrâ" md.leri). Bu rivayetlerde
Hz. Peygamber bir taraftan umrânın ya-
hut umrâ ve rukbânın câiz, bu yolla veri-
len malın bağışlanan şahsın mülkü oldu-
ğunu ve çocuklarına miras kalacağını be-
lirtirken (Buhârî, "Hibe", 32; Müslim, "Hi-
bât", 20-25, 30-32; Ebû Dâvûd, "Büyü",
85-87) diğer taraftan ashabına mallarını
ellerinde tutmalarını tavsiye edip umrâ ve
rukûbâ yapmaları durumunda bu malların
mülkiyetini kaybedecekleri uyarısında bu-
lunmaktadır (Müslim, "Hibât", 26-27).

Rukbâ ve umrâ ile ilgili hükümler fıkıh
eserlerinin hibe bölümlerinde ele alınmak-
tadır. Resûl-i Ekrem'in konuya ilişkin uya-
rıcı ifadelerini yasaklama yönünde yorum-
layarak rukbâ ve umrâyı geçersiz sayan-
lar yanında bu iki işlemi hem mahiyet hem
hüküm itibariyle aynı kabul eden ve ilgi-
li rivayetlere dayanarak her ikisini câiz ve
geçerli gören fakihler de vardır. Fakihlerin
çoğunluğu bu iki kavramı birbirinden fark-
lı veya benzer nitelikte görmekle birlikte
akdi geçerli ve şartı geçersiz sayma eğilim-
indedir. Dolayısıyla gerek rukbâ ve um-
rânın meşruiyeti gerekse farklı uygulama
biçimlerine göre hükümleri konusunda gö-
rüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Mülkiyetin kime ait olacağı taraflardan
birinin önce ölmesi şartına bağlanarak be-
lirsizlik üzerinde anlaşma yapıldığı için ruk-
bâ Ebû Hanîfe ve Muhammed b. Hasan'a
göre câiz ve geçerli olmayıp bu işleme da-
yanılarak teslim edilen mal âriyet niteli-
ğindedir. Rukbâyı "iki kişinin karşılıklı ola-
rak hangisi erken ölürse malını diğerine
bağışlaması" şeklinde tanımlayan Mâlikî-
ler'e göre de rukbâ işlemi geçerli değildir.
İlgili rivayetleri delil gösterip rukbâ ve um-
rânın temelde birbirine benzediğini söy-
leyen Şâfiîler, Hanbelîler ve Hanefîler'den
Ebû Yûsuf ise her iki işleme aynı hukukî
sonucu bağlayıp akdin geçerli, şartın hü-
kûmsüz olacağıı belirtir. Hanefî kaynak-
larında mezhep görüşü olarak Ebû Hanî-
fe ve Muhammed b. Hasan'ın ictihadının
kabul edildiğine dair kayıtlar bulunduğu
gibi Ebû Yûsuf'un görüşünü tercih eden-
ler de vardır.

Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri
konuya ilişkin hadislerle dayanarak ister
ölüm sonrası için bir kayıt zikredilmeden
mutlak yapısın, ister öldükten sonra ma-
lın bağışlayana geri döneceği ya da lehi-
ne bağış yapılan şahsın mirasçılara ka-
lacağı şeklinde bir kayıtlı yapısın umrâyı
câiz ve geçerli görmektedir. Ancak Hane-
fî ve Hanbelîler'e göre bu işlemden malın

ölümden sonra başlayana geri dönmesi şartı hükümsüz olup mal lehine umrâ yapılan kişiye teslim edildiğinde akid kesinleşmiş ve mülkiyet karşı tarafa geçmiş olur. Zira İslâm borçlar hukukundaki yerleşik kurala göre tek taraflı kazandırıcı işlemlerde akdin muktezasına aykırı şartlar bâtıl, akid ise sahih kabul edilmektedir. Mâlikîler ve onlarla aynı kanaatte olan bir kısım âlimler, sahâbe ve tâbiinden nakledilen bazı söz ve uygulamalara dayanarak öldükten sonra malın geri alınması şartı koşulmuşsa buna riayet edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Mâlikî mezhebinde umrâ sonucu teslim edilen malın hukukî niteliğini vakıf veya âriyet şeklinde belirleyen iki görüş mevcuttur. Şâfiîler ilke olarak umrâyı câiz görme noktasında çoğunluğun görüşüne katılmakla birlikte bu işlemin mutlak veya şartlı yapılmasına göre bazı ayırmaları giderek mezhep içinde farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "rkb", "amr" md.leri; Firûzâbâdi, *el-Kâmûsü'l-muhtıl*, "rkb" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "rkb" md.; *el-Muvatta'*, "Akziye", 43-45; *Müsned*, I, 250, 347; Tirmizî, "Ahkâm", 15-16; Nesâî, "Rukbâ", 1-2, "Umrâ", 1-4; Ebû Ubeyd Kâsim b. Sellâm, *Ğarîbü'l-hadîs* (nşr. M. Abdülmuîd Han), Beyrut 1396, II, 77; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âşâr*, IV, 90-94; Mâveridî, *el-Hâvî'l-kebir* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1414/1994, VII, 539-543; İbn Sîde, *el-Muhtem ve'l-muhtılü'l-a'zam* (nşr. Abdülhamîd Hindâvî), Beyrut 2000, VI, 393; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Mekke 1414/1994, VI, 171-176; Kâsânî, *Bedâ'i'*, VI, 116-117; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, II, 278-279; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî – Abdül-fettâh M. el-Hulv), Kahire 1412/1992, VIII, 281-288; Nevevî, *Ravzatü'l-falâhîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali M. Muavvaz), Beyrut 1412/1992, IV, 432-434; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, II, 398-399; Buhârî, *Keşşâfû'l-kunâ*, IV, 307-309; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), IV, 108-109; Şevkânî, *Neylû'l-euflâ*, V, 15-18; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, Beyrut 1407/1987, IV, 520-521; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, II, 625, 662-664; Bilmen, *Kamus*², V, 234-235; "Rukbâ", *Mv.F*, XXIII, 5-6; "Umrâ", a.e., XXX, 311-313.

HACI MEHMET GÜNAY

RUKIYYE

(رقية)

Rukiyye (Rukayye) bint Muhammed
(ö. 2/624)

Hiz. Peygamber'in kızı.

Hicretten yirmi yıl önce Mekke'de doğdu. Resûl-i Ekrem'in Hz. Hatice'den doğan çocuklarının üçüncüsüdür. Annesi ve kız kardeşleriyle birlikte müslûman oldu. Ru-

kıyye nübüvvetten önce Ebû Leheb'in oğlu Utbe ile, kardeşi Ümmü Külsüm de diğer oğlu Uteybe ile nikâhlandı. Zehebî bu nikâhın hicretten evvel olduğunu kaydeder. Henüz düğünleri yapılmadan Leheb sûresinin nâzil olması üzerine Ebû Leheb ve karısı Resûlullah'ın kızlarını boşattı; esasen bunu Resûlullah ve Rukiyye de istemişti (Taberânî, XXII, 434). Rukiyye daha sonra Hz. Osman ile evlendi. Müslümanların Mekke'de dinlerini yaşamaları zorlaşınca Resûl-i Ekrem, Osman ile kızına Habeşistan'a hicret etmelerini tavsiye etti, onlar da nübüvvetin 5. yılının Receb ayında (Nisan 615) ilk kâfileyle birlikte Habeşistan'a gittiler. Hz. Peygamber bu hicretlerine temasla, "Onlar, Lût'tan -ve İbrâhim'den- sonra ailesiyle birlikte Allah'a ilk hicret edenlerdir" buyurdu (Taberânî, I, 90; Hâkim, IV, 51). Hz. Osman ile Rukiyye, Resûl-i Ekrem henüz Mekke'de iken Habeşistan'dan döndüler ve ardından Medine'ye hicret ettiler. Rivayete göre Rukiyye ilk çocuğunu zâyı etti; daha sonra doğan oğluna Hz. Peygamber Abdullah adını verdi. Habeşistan'da doğduğu da rivayet edilen Abdullah, henüz iki yaşındayken yüzünü bir horozun gagalaması sonucunda 4. yılın Cemâziyelevvelinde (Ekim 625) öldü.

Rukiyye, Hz. Peygamber'in Bedir Gazvesi'ne hazırlandığı günlerde kızamığa yakalandı. Hastalığı ağırlaşınca Resûl-i Ekrem, Hz. Osman'a eşinin yanında kalmasını söyledi, o da bu yüzden Bedir Gazvesi'ne katılamadı. Savaşın yapıldığı sırada hicretin on yedinci (veya on dokuzuncu) ayında ramazanın son on günü içinde (Mart 624) yirmi iki yaşında Medine'de vefat eden Rukiyye'nin cenazesini Ümmü Eymen yıkadı, cenaze namazını Hz. Osman kıldırdı. Medine'ye Bedir zaferinin müjdesi geldiğinde Rukiyye Bakî Mezarlığı'na defnedilmekteydi. Bu sebeple Resûl-i Ekrem onun cenazesinde bulunamadı. Resûlullah'ın Rukiyye'nin cenazesine yetiştiğine dair rivayetlerin (*Müsned*, III, 229, 270; Hâkim, IV, 51) onun cenazesıyla Ümmü Külsüm'ün cenazesinin birbirine karıştırılmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır (İbn Beşkûvâl, I, 150-153). Rukiyye'nin vefatı dolayısıyla ağlayan kadınlara Hz. Ömer engel olmak isteyince Hz. Peygamber bağırıp çağırmadan ağlamanın merhametten kaynaklandığını söylemiştir. Hz. Fâtıma'nın Rukiyye'nin kabri başında ağlaması, Resûlullah'ın da onun göz yaşlarını silmesi hadisesi (*Müsned*, I, 335) Bedir Gazvesi'nden sonraki kabir ziyareti sırasında meydana gelmiş olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 68, 75, 335; III, 229, 270; İbn Mâce, "Mu'addime", 11; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 199; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 36-37; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi), Beyrut 1405/1985, I, 76, 88, 90; III, 66; V, 139; IX, 34, 37; XI, 366; XXII, 426, 434-436; XXV, 92; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), IV, 50-53; İbn Beşkûvâl, *Ğavâmizü'l-esmâ'i'l-müheme* (nşr. İzzeddin Ali es-Seyyid – M. Kemâleddin İzzeddin), Beyrut 1987, I, 150-153; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* (Benâ), VII, 113-115; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XVIII, 212; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 250-252; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 66, 91, 303, 304, 322, 327, 347; IV, 89; VII, 200; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VII, 648-650, 697-699; Hâirî, *Terâcimü a'lâmi'n-nisâ*, Beyrut 1407/1987, II, 105-108; Neşet Çağatay, "Rukayye", *İA*, IX, 765-766; W. Montgomery Watt, "Rukayya", *El²* (İng.), VIII, 594-595; Abdülhüseyin Şehîdî Sâlihî, "Rukiyye", *DMT*, VIII, 312-313.

AYNUR ÜRALER

RUKYE

(الرقية)

Hastalık ve kötülüklerden korunmak
veya kurtulmak amacıyla
dua okuyup üfleme anlamında
bir terim.

Sözlükte "yukarı çıkmak; okuyup üfleterek tedavi etmek" mânalarındaki rukye (raky, rukiyy) kelimesi terim olarak "şifa veya korunma amacıyla Kur'an'dan bir bölümü, ilâhî isim ve sıfatları yahut bir duayı okuyup üfleme" anlamında masdar ve "üfürük, nazarlık, muska" anlamında isim olarak kullanılır (İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "rky" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "rky" md.; *Kâmus Tercümesi*, "rky", "avz" md.leri). Bu

II. Selim'in tılsımlı görmeliği (TSM, nr. 13/1133)

